

“ESKEAN EGITEKO AITZAKIA DIRA NEGUKO FESTAK”

Gure aiton-amonek Halloween ospatzen zuten; Segurako Nikolas txiki eta Santa Klaus pertsonaia berbera dira; mozorrotzea ez da disfrazatzea; Olentzero emakumezkoa zen zenbait herritan. Neguko festei buruzko ez ohiko ikuspegia erakutsi digu Oier Araolaza antropologoak Zumaian emandako hitzaldian.

TESTUA: GORKA ZABALETA

ARGAZKIAK: GORKA ZABALETA ETA OIER ARAOLAZAK UTZITAKOAK

Domu Santuen egunetik (azaroak 1) Garizumara dauden hainbat ospakizun Neguko festen zakuan sartzen ditu Oier Araolazak. Gehienontzat, elkarren artean zerikusi gutxi dute Halloween-ek, Nikolas Txikik, Olentzerok, Santa Eskeak edota Inauteriek; baina nahikoa da Araolazaren azalpenak entzutea ohartzeko muinean ez direla hain ezberdinak, guztiek badutela helburu komuna: eskea. “Festa hauetan lagun koadrilak biltzen dira eta etxez etxe, baserriz baserri doaz, puska biltzen, eskean. Festa bakoitzak bere aldaera du, baina oinarrian hori dago. Praktikan, eskean egiteko aitzakia dira neguko festak”. Eskean ibiltzeak, etekin materialaz gain, beste onura batzuk dakartzio komunitateari. “Komunitateko harremanak sendotzeko estrategia ere badira; haurrak eta gazteak baserriz baserri ibiltzean, belaunaldien arteko ezagutza bermatzen da, nor den etxe honetakoa edo hartakoa, herriaren mugak zein diren, ohituren transmisioa... Gizarte harremanak artikulatzeko balio du”.

“Halloween euskal jaia da”

Ameriketako Estatu Batuetatik datorkigun festatzat daukagu Halloween. Hollywoodek ekoiztutako hamaika pelikularen eraginez, ezagunak zaizkigu kandelak argitutako kalabaza hustuen begi eta irribarre beldurgarriak; eta badakigu haur estatubatuarrek mozorroa jantzi eta etxez etxe eskean joateko ohitura dutela. “Baina Halloween euskal jaia da. Gazteek ez dute hemen ezagutu, baina gure aiton-amonek bai. Domu Santuaren inguruko ospakizunak oso ohikoak ziren Europa osoan bezala Euskal Herrian ere. Arimen Gaua ospatzen zuten –horixe esan nahi du Halloween hitzak: all hallows evening (santu guztien gaua)–.Gazteek kalabazak edota arbiak osten zituzten

baratzeetatik, hustu, zuloak egin, kandelak sartu, piztu eta gaua iristean bidegurutzeetan eta txoko ilunetan jartzen zituzten, jendea izutzeko”. Duela mende erdira arte oso zabaldua zegoen Euskal Herrian; zenbait lekutan 1980ko hamarkada arte eutsi zitzaion ohiturari –Mutrikun Gaba Baltza berreskuratu dute azken urteotan–.

Zumaian ere ba omen zegoen Arimen Gaua ospatzeko ohitura. Abelin Linazisorok gogoan du nola egiten zuten: “Goiko kaleetan, Goiko plazan eta San Telmo kalean zegoen ohitura. Lehen argirik ez zegoen kaleetan eta etxe atariak ilunak izaten ziren oso. Kalabaza edo arbia ate parean jartzen zen, barruan kandela piztuta. Etxeko atea jo eta ospa egiten zuten gazteek. Etxekoek atea zabaltzen zutenean sekulako sustoa hartzen zuten”.

Europatik AEBetara irlandarrek eramane zuten, eta orain bueltan etorri zaigu kontsumo festa bihurtuta. “Merkataritza industriak ikusi du negozioarako aukera dagoela eta sekulako kanpaina ari dira egiten dendak plastikozko kalabazek eta mozorroez betetzeko. Baina festaren sustraietara joanez gero, ikusiko dugu eskea dagoela oinarrian. Eta ezaugarri hori behin eta berriro errepikatzen da neguko festetan, inauteriak arte. Nafarroako zenbait herritan, adibidez, azaroaren 1ean gaztainak eskatzeko ohitura daukate”. Inauteria izango denaren lehen adibidea da Halloween: gazte talde bat, mozorrotuta, eta etxez etxe eskean dabilena.

Nikolas Txiki, Santa Klaus eta Coca Cola

Arimen Gauaren ondoren, hurrengo neguko festa San Martin da, azaroaren 11n. Herri eta auzo askotan puska biltzeko, eskea egiteko ohitura dute. Esate baterako, Villabonako Amasa auzoan oilasko biltzea izan da ohitura

BEDUA ITURGINTZA S.L

ANTONIO AZPILLAGA

- KALEFAKZIOA
- ZORU BERO-EMAILEA
- GAS INSTALAZIOA
- GAS NATURALA
- BAINUGELAK ETA SUKALDEAK

Jose Mari Korta Industrigunea, 9
20750 ZUMAIA - Gipuzkoa
tel. 943 143 369

EGOKI

Erloju
eta bitxi denda

E. Gurrutxaga plaza, 6
tel. 943 861 787

BEHEKO PLAZA

taberna-jatetxea

- Eguneko menua
- Karta
- Pizzak
- Taldeentzako menu bereziak

BERRITUA

Eusebio Gurrutxaga plaza
Tel. 943861700

EKAIN

SAGARDO EKOLOJIKOA

www.ekainsagardoa.com • Tel.: 943 148 033

Erribera kalea, 6 20750 Zumala tel. 943 143 097
ekinsl@ekinsl.com www.ekinsl.com

Instalazio elektrikoak
Telekomunikazioak
Informatika
Internet

DIGITAL+

ERNIO TABERNA

V. Arrate, 3

Tel. 943 860 045

ERROTA
OPIL-OKINDEGIA
SANTILXO AUZOAN, 32

20750 ZUMAILA

TEL: 943860000

943860612

FAX: 943860977

errota@errota-okindegia.com

ERTZ INFORMATIKA

Portatilak
konpontzeko
zerbitzu berria

Eskatu sarekonfiantza
konpromisorik gabe.
DOAN

Beheko plaza

tel./faxa: 943 143 395

Egin zaitez
BALEIKEKO
bazkide

Galdona

burdindegia

Mandara marmela, 1
Juan Belmonte, 15

tel. 943 861 117 - 943 143 346
faxa 943 861 330

GANBARA

Taberna

Juan Belmonte, 5 tel. 943 861 057

GAZTE, S.L.
ELEKTRIZITATEA

Era gutrietako instalazioak etxebizitza, pabiloi eta herriko argietan

Trenbide pasealekua, 5. pabilioia

tel./faxa 943 143 402 mugikorra 610 262 617

kafetegia

Txomin Agirre kaia

Tel. 943862181

GOIKO TABERNA

Erribera, 9

tel. 943 861 391

Ikastegi homologatua

Goldan Gate

Institute
hizkuntz eskola

Erribera kalea 1 bis, beheha
tel./faxa 943 865 020

goldengateinsti@telefonica.net

azken finean, Santa Klaus da, Papa Noel: Mendebaldeko Europan Gabon bezperan umeentzat eskean ibiltzeko erabili izan den pertsonaia”.

XX. mendearen hasieran erabat itxuraldatu zen Santa Klausen pertsonaia. Erljio kutsua galdu eta kontsumo ikur bihurtu zen, Coca Colaren eskutik. “Coca Colak ikusi zuen oso pertsonaia egokia izan zitekeela freskagarri gehiago saltzeko, eta bere publizitatean erabiltzen hasi zen”. Gotzainaren kapela kendu, lodiarazi, bizarra zuritu eta gorri kolorez jantzi eta hala sortu zen gaur egun mundu osoan Gabonetako ikur bilakatu den pertsonaia. Baina gogoratu: zenbait etxetako balkoietan zintzilik ikusten dugun panpin gorri hori Segurako Nikolas Txikiren oinordekoa baino ez da.

duela gutxi arte –orain arrautzak biltzen dituzte animalien eskubideen aldeko taldeen presioagatik–. Oilaskoak bildu ondoren, plazan bildu eta han oilasko jokoa egiten zuten: aurpegia moztortuta, oilaskoari lepoa mozten zioten. Gogoratu behar da oilasko biltzea eta oilasko jokoa Oikiako ohitura ere badirela, kasu honetan uda partekoa, San Bartolome jaietan.

Eta San Martin egunaren ondoren, San Nikolas, abenduaren 6an. Gipuzkoako herri askotan ospatzen da (Segura, Lazkao, Zegama, Legazpi, Arrasate...), eta jai honek ere eskea du oinarri. “Segurako Nikolas Txiki pertsonaia, esate baterako. Gaztetxo bat aukeratzen dute, eta, San Nikolas apezpikuaz jantzita, etxez etxe joaten da asto gainean, herriko hurrek lagunduta, eskean. Mendebaldeko Europan oso zabalduta dago ohitura hau. Adibidez, Belgikan, Cindy Klas deitzen diote. Gizonezko batek egiten du apezpikuarena, baina oinarri berbera du, eskean ibiltzen dira. San Nikolas,

Olentzero ere itxuraldatua

Neguko festekin aurrera jarraituz, Olentzerorekin egingo dugu topo Gabon garaian. Hamaika izen eta aldaera ditu –Zumaian Gomezago daukagu–, “baina, berriro ere, gazteak eskean ibiltzeko beste aukera bat da”, Oier Araolazaren iritziz.

“Halloweenen eskema berbera erabiltzen da: gazte koadrila bat, etxez etxe, eskean. Leitzan, adibidez, kalabazak erabiltzen dituzte Olentzeroren panpina egiteko”. Halloweenen bezala, kalabaza hustu eta kandelak jartzen dizkiote barruan, argia egiteko –hortik ote dator “olentzero begi gorri”?–.

Olentzeroren pertsonaia ere erabat itxuraldatu da azken hamarkadetan. Pertsonaiaren irudi zaharrak ez zuen xarma handirik: mozkortia, tripaundia, erretzaila, zikina, ikazkina... “Lehen, Olentzeroren pertsonaiak leku askotan beldurra eragiten zuen; mehatxu egiten zioten umeari Olentzero ...

OLENTZERO

Eskuineko argazkian, Olentzeroren kalejira 1931n, Donostian.

Inauteri tradizionalen jatorriaz

Inauteri tradizionalen jatorria misterioa da antropologoentzat. Araolazak azaldu duenez, George Frazer antropologo eskoziarrak emandako emankortasunaren teoriak indar handia izan du luzaroan (*Urrezko adarra, 1890*). “Zer bilatzen du Europako nekazariak bere festak antolatzean?, galdetzen zuen Frazerrek. Bere iritziz, lurraren oparotasuna eta ganaduaren babesa, haiek baitziren bere lehentasunak. Ikuspuntu horretatik interpretatu dira luzaroan Europako festa guztiak. Dantzari batek makilarekin lurra kolpatzen badu, horrek esan nahi du lurra esnatzen ari dela loratu dadin, edo lurra lantzen ari da... Interpretazio lerro hori oso indartsua izan da eta asko landu da”.

Beste batzuek, historiazalegoek, tokian tokiko ohiturei azalpen historikoa bilatu nahi izan diote. “Marxismotik ere egin da ekarpena: klase borrokaren ikuspegitik, botereak langileriarri ematen dion arnasaldia baino ez da inauteria, barrakaskeria batzuk egiten utziz eta sosa batzuk emanez amorrua baretu eta etenaldiaren ondoren lan sistematizatura bueltatu dadin...”.

Gaur egungo eskolentzat ez omen du zentzu handirik duela bi mila urte abiatutako festa baten sinboloak interpretatzen saiatzeak, nahikoa ezagutzarik ez daukagulako. “Gaur egun jaso duguna etengabe aldatu da denboran zehar. Zer geratzen da kristautasunaren aurrekotik? Oso zaila da zehazten”.

“Mari Domingi hanka sartzea da genero ikuspegitik”

Oier Araolazaren iritziz, Mari Domingi pertsonaiaren sorrera hanka sartzea izan da genero ikuspegitik. Horrela arrazoitzen du: “Olentzero, leku batzuetan, emakumezkoa ere izaten zen. Leitzan, adibidez, duela ez hainbeste urte, Olentzero izeneko panpina ateratzen zuten kalera, eta emakumezkoa zen. Halaberrez genero markarik ez zeukan pertsonaiari betirako lotu diogu gizezkoarena. Mari Domingi sortu dugunez, bere estereotipo guztiekin, aurrerantzean Olentzero beti gizezkoa izango da. Mutila bazara Olentzero, emakumea bazara, Mari Domingi... Hanka sartzea. Baina olatu horri zeinek egingo dio aurre? Hogei urte barru Olentzero Mari Domingirekin aterako da kalera”.

“Mozorrotzea ez da disfrazatzea”

Hiztegiertzat sinonimoak dira mozorrotzea eta disfrazatzea, baina bi kontzeptuak bereiztea proposatzen digu Oier Araolazak.

Disfrazatzea zer den

Inauteria, gaur egungo gizartean, zerbaitez disfrazatzea da: pirataz, indioz... Garrantzitsua da zer disfraz jantzi nahi dugun, baina oso garrantzitsua da, baita ere, nor disfrazatzen den. Kalera indioz ateratzen denak jendearen miresmena bilatzen du, nolabait. Zer ondo dagoen indioz entzun nahi du. Horregatik, garrantzitsua da nortasunari, nitasunari eustea. Indioz disfrazatuta, baina ni izaten jarraitzen dut.

Joera horrekin batera, hedabideetatik behin eta berriro iristen ari zaigun inauteri eredu Brasilgoa da. Benetan harrigarria da nola sustraitzen ari den Rio Janeiroko karnabal eredu, han uda izanik eta hemen negua... Baina berdin zaigu. Edertasunaren goi mailara iristea da eredu horren helburua, eta disfrazak ere halakoxeak dira: urre kolorea, lumak, distira, gorputz ederrak bistan. Geure burua zenbat eta gehiago erakutsi, orduan eta hobeto”.

Mozorrotzea zen den

Baina badaude beste inauteri eredu batzuk. Adibidez, Europako inauteri tradizionalak ez du zerikusirik Brasilgoarekin. Ez da edertasuna bilatzen, ez da material liluragarrikerik erabiltzen, ez da pertsonaren nitasuna goraiipatzen... Mozorroa da gehiago. Nortasuna ezkutatzea, nitasuna ezabatzea du helburu. Hortik aurrera, kontua ez da honetaz edo hartaz mozorrotzea. Beste zerbeit da. Ez da inor; ez da ezertaz mozorrotu. Ez du besterik behar.

Nola eraikitzen da mozorroa?

Lehenik eta behin, aurpegia estaliz, inork ez ezagutzeko. Baina badira beste hainbat ezaugarri helburu berbera dutenak. Zer beste modu dago pertsona ezagutzeko? Ahotsagatik. Nahiz eta aurpegia estalia eduki, ahotsarengatik identifika dezakegu jendea. Horregatik, Europako inauteri tradizionalan oso ohikoa da honelako mozorroko mutuak izatea. Beste ezaugarri bereizgarri bat usaina da. Pertsona batzuk ezagutu ditzakegu usainagatik. Europako inauteri tradizionalan oso ohikoa da usain oso fuertea daukaten mozorroak erabiltzea, animalien larruak adibidez. Larru horien usaina norberarena estaltzeko erabiltzen da. Adibidez, Altsasuko momoxorroek odolez margotzen dute aurpegia. Aurpegia estaltzeaz gain, odolaren usainak norberarena ezabatzen du.

Birziklapena

Birziklapena da mozorro tradizionalaren oinarria. Etxean, baserrian, edozer gauzak balio du gure mozorroa eraikitzeko. Hasteko, amaren edo amonaren armaru zaharra da daukagun mozorro dendarik onena. Edozerk balio du. Baserrietan, ardi larruak, adarrak, tresnak... Etxean daukagun lau gauza harrapatu eta mozorrotu. Hau da, desagertu. Jadanik ez naiz ni. Hori izan da inauteria Europan:

-Zertaz mozorrotu zara?

-Ezertaz ez. Mozorroa naiz.

Mozorro, zomorro

Euskal Herrian azken urteotan Juan Antonio Urbeltzen interpretazioa entzun da asko.

“Funtsean, Frazerren planteamenduari beste buelta bat ematen dio, emankortasunaren ideiatik abiatuta. Zein da nekazarien arazorik handiena? Etsai handia non dauka? Zomorro munduan: uzta gal dezake, abereak gaixotu... Horri aurre egiteko, mozorrotu egingo gara, zomorro bihurtuko gara, eta joango gara etxez etxe, eta kobratuko dugu zerga. Baserritarri aukera emango diogu eskean ordaintzeko gero zomorroa udan etor ez dadin. Sorginkeria moduko bat egiten du bere uztak eta ganadua babesteko. Hortik etor daiteke mozorro askoren izena: mamotxorro, zomorro, mozorro, koko, zamarratxe... Eta itxura aldetik ere zomorroen mundua irudikatuko lukete. Hori da Urbeltzek planteatu duena. Bitxia bada, behintzat”.

SANTA ESKEA

Zumaiako inguruko baserrietan Santa Eskea egiteko ohitura dago; baita Oikian ere.

▼ JOALDUNAK

Euskal Herrian bezala, Europako bazter askotan daude joaldunak.

...

etorriko zela tximiniatik behera. Hori erroitik aldatu da. Orain Eguberrietako pertsonaia mirestuen da”. Olentzeroren itxuraldatze horretan Ikastolen Elkarteak egin zuen lehen urratsa. Gero, ETBk eta merkataritza industriak zerikusi handia izan dute. “Olentzerok erretzeari utzi dio, mozkortia denik ez dugu dagoeneko entzuten, tripa arintzen ari zaio eta bizar zuria du. Hori da gure haurrek ezagutzen duten Olentzero; hori da telebistan agertzen dena. Pertsonaia maitagarria. Hori jada ez da Olentzero. Bizarzuri edo Santa Klaus da. Politikoki zuzena”. Gainera, pertsonaiari funtzioak ere aldatu omen dizkiogu: “Lehen, eskean laguntzen zigun panpina zen; orain opari guztiak ekartzen dizkigun pertsonaia miresgarria”. Itxuraldatzeak sakoneko aldaketa bat ere eragin duela deritzo Araolazak: “Lehen jarrera aktiboa behar zen,

kalabazak harrapatu, etxe etxe eskean joan zerbait lortzeko; orain ez, orain gutun bat idatzi eta txintxoia izan naizenez nire etxeraino ekarriko dizkit nik eskatutako opari guztiak”.

Santa Eskea eta Inauteriak

Santa Ageda bezperako ospakizunetan eskeak duen protagonismoa begi bistakoa da. Euskal Herri osoan zabaldu eta errotu den jaia da. Arrarago egingo zaigu Inauteriak eskearekin lotzea, baina inauteri tradizioaletan funtsezko elementua da, mozorroarekin batera. “Herri askotan dago inauterietan baserriz baserri ibiltzeko ohitura. Amezketan, adibidez, dantzariak bi edo hiru egun egiten dituzte baserriz baserri, dantza eginez. Lizartzan berdin. Baita Abaltzisketako txantxoek ere. Eta Inauterietako ikur bihurtu diren Ituren eta